

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-316-2-22>

УДК 65.018

Тетяна ВЛАСЕНКО

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
<https://orcid.org/0000-0002-9515-2423>

Тетяна ЛАРИНА

Державний біотехнологічний університет
<https://orcid.org/0000-0003-3149-8430>

Сергій СТЕПАНЕНКО

Державний біотехнологічний університет
<https://orcid.org/0000-0002-6132-328X>

ВПЛИВ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Забезпечення економічної безпеки підприємства відіграє значну роль у його функціонуванні загалом. Реалізація ефективного механізму економічної безпеки підприємства потребує належної уваги з боку керівників до питань рівня інтегрованості в глобальний інформаційний простір, економічних інтересів компанії, рівня витрат корпоративних ресурсів і чіткої організації діяльності. В основі механізму процесу забезпечення економічної безпеки знаходиться системне поєднання певних інструментів, методів, засобів та інформаційно-аналітичного процесу забезпечення, створеного на базі об'єктивно існуючих принципів процесу забезпечення економічної безпеки, а також таких, що формуються суб'єктами управління економічною безпекою підприємства для досягнення та захисту його фінансових інтересів. В даний час проблема підвищення якості стає основним критерієм покращення якості життя, соціально-економічної, зовнішньоекономічної, політичної, екологічної безпеки. Поняття якості продукції зіставляється з конкурентоспроможністю, маючи загальну сферу формування та прояви. Якщо не підвищувати конкурентоспроможність підприємств, то неможливий розвиток як економіки держави в цілому, так і її окремих регіонів. Конкурентоспроможність підприємства сфери АПК залежить від можливостей конкретного товаровиробника виробляти конкурентоспроможний товар, споживчі та якісні характеристики якого порівняно з товарами аналогами визначають його ринковий успіх як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. Проблема забезпечення якості є однією з найбільш значимих соціально-економічних проблем сучасного світу, не винятком є сфера АПК. Потенціал виживання підприємства, а також його стійке становище на ринку визначається рівнем конкурентоспроможності, який, в свою чергу, залежить від десятка факторів, але насамперед від рівня цін і якості продукції. У сучасному світі якість продукції висувається на перший план, залишаючи позаду себе продуктивність праці, а також економію всіх видів ресурсів.

Ключові слова: якість продукції, конкурентоспроможність, економічна безпека, аграрна сфера, продукція.

Tetiana VLASENKO

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Larina TETIANA, Sergii STEPANENKO

State Biotechnological University

THE EFFECT OF IMPROVING THE QUALITY OF AGRICULTURAL PRODUCTS ON ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

Ensuring the economic security of the enterprise plays a significant role in its functioning in general. The implementation of an effective mechanism of economic security of the enterprise requires due attention from the managers to the issues of the level of integration into the global information space, the economic interests of the company, the level of expenditure of corporate resources and a clear organization of activities. The basis of the mechanism of the process of ensuring economic security is a systematic combination of certain tools, methods, means and the information and analytical process of provision, created on the basis of objectively existing principles of the process of ensuring economic security, as well as those formulated by subjects of economic security management of the enterprise for achieving and protecting his financial interests. Currently, the problem of quality improvement is becoming the main criterion for improving the quality of life, socio-economic, foreign economic, political, and environmental security. The concept of product quality is compared with competitiveness, having a general sphere of formation and manifestation. If the competitiveness of enterprises is not increased, the development of both the economy of the state as a whole and its individual regions is impossible. The competitiveness of an agribusiness enterprise depends on the ability of a specific producer to produce a competitive product, the consumer and quality characteristics of which, compared to similar products, determine its market success both on the domestic and foreign markets. The problem of quality assurance is one of the most significant socio-economic problems of the modern world, and the sphere of agriculture is no exception. The company's survival potential, as well as its stable position on the market, is determined by the level of competitiveness, which, in turn, depends on a dozen factors, but primarily on the level of prices and product quality. In the modern world, product quality comes first, leaving behind labor productivity, as well as saving all kinds of resources

Keywords: product quality, competitiveness, economic security, agrarian sphere, products.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Підвищення ефективності функціонування аграрної сфери має велике значення для зміцнення продовольчої незалежності країни, та значною мірою залежить від розвитку підприємницької діяльності, спрямованої на стабілізацію та розвиток виробництва сільськогосподарської продукції, яка є основою

створення продовольчого фонду країни, а також визначальним чинником розвитку більшості галузей переробної промисловості. Від рівня розвитку аграрної економіки багато в чому залежать економічна стабільність у країні, а також її продовольча та економічна безпека.

Економічна безпека є найважливішою характеристикою фінансово-економічної діяльності підприємства в умовах ринкової економіки. Якщо підприємство економічно безпечно, то воно має перевагу перед іншими підприємствами у залученні інвестицій, отримання кредитів, у виборі постачальників і у підборі кваліфікованих кадрів. Зрештою, воно не входить у конфлікт із державою та суспільством, оскільки сплачує своєчасно податки до бюджету, внески до соціальні фонди, заробітну плату.

В даний час діюча система процесу забезпечення безпеки є запорукою для стабільного розвитку суб'єкта господарювання. Однак більшість підприємств не розробляє і не впроваджує в свою діяльність цілісний механізм забезпечення безпеки, вважаючи, що подібна стаття витрат знайде своє негативне відображення на процес отримання прибутку підприємством. Виявлення загроз економічній безпеці сприяє своєчасному застосуванню відповідних інструментів, мінімізувати ефекти ризиків та максимізувати позитивно впливають фактори на показники сільськогосподарського підприємства.

Однак результативність діяльності багато в чому залежить від рівня системи та механізму забезпечення економічної безпеки підприємства. Проблеми економічних суб'єктів неможливо знайти вирішені без формування конкретного механізму, який би їх стійкий розвиток. Механізм забезпечення економічної безпеки визначається настільки, наскільки ефективно його керівництву і фахівцям вдається запобігти можливим загрозам і усунути шкоду від негативних впливів на ті чи інші складові економічної безпеки.

Аналіз досліджень та публікацій

Проблеми впливу якості на забезпечення конкурентоспроможності продукції та підприємства загалом досліджували багато українських та зарубіжних науковців, серед яких необхідно виділити наступних: Г. Азоєв, А. Воронкова, Є. Гончаров, Л. Дейнека, О. Дуброва, К. Ісікава, Г. Клейнер, С. Ковальчук, Ю. Койфман, М. Круглов, В. Москалюк, В. Руденко, М. Савченко, Н. Салухіна, О. Язвінська та багато інших.

Прованалізувавши науковий доробок по зазначеній тематиці, необхідно зазначити, що управлінню якості в умовах конкурентної парадигми приділено недостатньо уваги та вимагатиме подальших досліджень з метою їх практичної реалізації.

Формулювання цілей статті

Мета статті дослідити вплив якості продукції сільськогосподарських підприємств на конкурентоспроможність як основу забезпечення економічної безпеки

Виклад основного матеріалу

Підприємства сільського господарства в сучасній економіці зазнають значних труднощів, оскільки результат їхньої діяльності залежить не тільки від відомих економічних та фінансових факторів, що належать до виробничої діяльності, а й від технічних, природних та кліматичних умов, що стримують їхню конкурентоспроможність.

Економічна стійкість сільськогосподарських підприємств залежить від внутрішніх факторів, таких як ресурсний потенціал та його ефективне використання, технологічна оснащеність виробництва, економічний і технологічний розвиток підприємства, що забезпечує високий рівень рентабельності.

Ф. І. Євдокімов та О. О. Бородіна серед сфер виробничо-господарської діяльності підприємства, що забезпечують економічну безпеку, пропонують виділити: техніко-технологічну (рівень освоєння виробничої потужності, інноваційну політику підприємства, своєчасне оновлення основних виробничих фондів, технічний рівень виробництва); ресурсну (забезпеченість виробництва основними ресурсами: фінансовими, матеріальними, трудовими); фінансову (рівень рентабельності, доступ до кредитів, оптимальна структура капіталу, частка ринку); інтелектуальну і кадрову (корпоративна культура, інтелектуальність, потенціал персоналу); інформаційну (створення інформаційної системи підтримки рішень); соціальну (наявність соціальних програм підприємства, рівень оплати праці, статус підприємства). Кожна зі сфер характеризується системою якісних та кількісних індикаторів (параметрів), значущість яких для оцінки економічної безпеки не є рівнозначною [1].

Поточний розвиток бізнесу тісно пов'язаний з високим рівнем його економічної безпеки. Тому що тільки в таких умовах можливо забезпечити ефективне стратегічне планування, ефективне управління та моніторинг як внутрішніх, так і зовнішніх бізнес-процесів тощо. Нові технології та високоякісний фізичний капітал відіграє вирішальну роль у перетворенні сільського господарства до ефективного та конкурентоспроможного напрямку розвитку забезпечення техніко-економічної безпеки.

Різноманіття господарських зв'язків, в які вступає підприємство в процесі своєї господарської діяльності, призводить до виникнення великої кількості факторів впливу на економічну безпеку його

діяльності. Тому виявлення факторів ризику, небезпек і загроз – одне з найбільш важливих завдань забезпечення економічної безпеки [2].

Економічна безпека сільськогосподарського підприємства є таким станом корпоративних ресурсів і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам, загрозам. До речі, рівень безпеки підприємства залежить саме від того, наскільки ефективно її керівництво і менеджери підготовлені до можливих загроз і яким чином та як швидко вони зможуть ліквідувати ці загрози, що несуть шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища [3].

Сільськогосподарські підприємства мають свою специфіку роботи, яка відрізняється від промислових підприємств. До того ж суб'єкти аграрних підприємств мають додаткові ризики. Насамперед це зумовлено сезонністю виробництва, обмеженістю земельних ресурсів, недостатньо розвинутою інфраструктурою аграрних ринків, значною залежністю від природно-кліматичних умов виробництва сільськогосподарської продукції. Тому при визначенні суті економічної безпеки слід зважати на специфіку роботи підприємства. Таким чином можна трактувати термін економічної безпеки сільськогосподарських підприємств – це стан підприємства, що характеризує готовність та стійкість до різних зовнішніх та внутрішніх загроз та продовжувати ефективно розвиватися. Дотримання економічної безпеки аграрного підприємства передбачає досягнення стабільного стану, при якому підприємство буде швидко та максимально ефективно відновлюватися після будь яких зовнішніх та внутрішніх загроз [4].

Важливу роль у забезпеченні економічної безпеки відіграє техніко-технологічна складова, яка полягає у рівні застосування на підприємстві технологій та дослідженні ринку технологій для виробництва аналогічної продукції (характеризується рівнем впровадження прогресивних технологій, власних розробок в технологічний комплекс підприємства) [5]. Загрозами техніко-технологічної складової є зниження рівня технічного потенціалу підприємства, порушення дисципліни, зниження якості продукції, моральне старіння використовуваної техніки і технологій

Так як саме конкурентні переваги підприємства на сьогоднішній день є найбільш впливовим чинником забезпечення економічної безпеки підприємства, виникає необхідність у дослідженні взаємозв'язку економічної безпеки та конкурентоспроможності.

Конкурентоспроможність підприємства є основою забезпечення економічної безпеки, що дозволяє підприємству стійко функціонувати. Конкурентоспроможність підприємства є основою забезпечення економічної безпеки і запорукою її міцного формування, що дозволяє підприємству утримувати стійкі позиції на ринку. Зв'язок економічної безпеки є взаємообумовленим: для реального забезпечення економічної безпеки слід вирішити проблему конкурентоспроможності, і навпаки, для високої конкурентоспроможності підприємства слід приділяти велику увагу його економічній безпеці [6].

Економічна безпека розглядається також і з позицій важливості її в забезпеченні конкурентостійкості підприємства. Якщо підприємство не забезпечило своєї економічної безпеки, воно не зможе утримати та в повному обсязі використати й свої конкурентні переваги, і, отже, неминуче втратить конкурентоспроможність [7].

У сучасних умовах виживання будь-якого підприємства, його стійке становище на ринку товарів та послуг визначаються рівнем конкурентоспроможності, яка пов'язана з ціною та якістю продукції.

В даний час на міжнародних ринках мають попит товари високої якості за відносно помірними цінами. Продукція низької якості зазвичай не знаходить збуту навіть за низькими цінами. Ця обставина має значення для організації робіт з управління якістю продукції. Відмінною особливістю проблеми якості в сучасних умовах є те, що зі зміною умов та життя людей вона не спрощується, а стає дедалі складнішою.

Числові значення показників якості вимірюються як і розмірних, і у безрозмірних величинах. Залежно від властивостей продукції показники якості можуть бути віднесені до одного із двох класів:

- можуть бути вимірні об'єктивними засобами – потужність, швидкість, вага, напруга тощо;
- не можна визначити об'єктивними засобами смак продуктів, зовнішній вигляд, запах тощо.

Залежно від цілей оцінки якості продукції є різні класифікації показників якості. Ознаками класифікації є властивості, що характеризуються, спосіб вираження, кількість властивостей, що характеризуються, застосовуваність для оцінок, стадії визначення значень показників.

1. Класифікаційна група, призначена для вибору та обґрунтування номенклатури показників якості, що відповідають конкретній потребі. До цієї групи входять показники призначення, економічного використання ресурсів (сировини, матеріалів, палива, енергії), надійності (безвідмовності, довговічності, ремонтпридатності, збереження), ергономічні та естетичні показники, показники технологічності, транспортабельності, стандартизації та уніфікації, патентно-правові, показники екологічності та безпеки.

Показники призначення характеризують властивості продукції, що визначають основні функції, для виконання яких вона призначена, та обумовлюють сферу її застосування. Вони характеризують найважливіші характеристики продукції.

Показники економного використання сировини, матеріалів, палива та енергії характеризують властивості виробу, що відображають його технічну досконалість за рівнем або ступенем споживаної сировини, матеріалів, палива та енергії при експлуатації.

Показники надійності. Визначення надійності тісно пов'язано з поняттями «працездатність» і «відмова». Працездатний стан – такий, за якого продукція здатна виконувати задані функції або зберігати значення параметрів у заданих межах. Відмова – порушення працездатності продукції. Надійність характеризується безвідмовністю, збереженням, ремонтпридатністю. Безвідмовність характеризується часом напрацювання відмову (тобто до першої відмови). Зберігаємось характеризується умовами зберігання та транспортування, а також заходами захисту від шкідливих впливів та визначається часом придатності продукції. Ремонтпридатність характеризується часом відновлення.

Показники технологічності характеризують системно-структурні властивості продукції, що визначають можливості зниження витрат трудових, матеріальних та енергетичних ресурсів на її створення та застосування при досягненні заданого ефекту від використання продукції відповідно до призначення та прийнятих раціональних умов виробництва, експлуатації або застосування.

Показники транспортабельності характеризують пристосованість продукції до переміщення у просторі (транспортуванні), що не супроводжується експлуатацією чи споживанням, а також підготовчими та заключними операціями, пов'язаними з транспортуванням.

2. Класифікаційна група, де класифікаційною ознакою є спосіб вираження, служить для техніко-економічного аналізу якості продукції, при якому необхідно знати корисний ефект кожної властивості, виражений як у натуральних, так і в вартісних величин.

3. Класифікаційна група, де класифікаційною ознакою є кількість властивостей, що характеризуються, служить для застосування показників якості у різних методах оцінки рівня якості продукції

З поняттями «рівень якості продукції» та «технічний рівень» тісно пов'язане поняття конкурентоспроможність. Конкурентоспроможність продукції підприємства визначається результатом конкурентної боротьби у часі — зайнятою часткою конкретного ринку. Вимір можливий як у натуральних, так і в вартісних одиницях, які більш точні при диференціації цін та якості продукції. За результатами конкурентної боротьби за ринок збуту конкурентоспроможність продукції даного підприємства може бути визначена ставленням займаних часткою ринку за обсягами продукції даного підприємства до конкуруючим часткам ринку продукції, зайнятим кожним підприємством.

Управління якістю продукції включає в себе методи та діяльність оперативного характеру. До них відносяться управління процесами, виявлення різноманітних невідповідностей у продукції, виробництві або в системі якості та усунення цих невідповідностей і причин, що їх викликали. Прикладом управління якістю може бути статистичне регулювання технологічного процесу за допомогою контрольних карток. Цей метод дозволяє попереджати появу дефектів і відхилень, тому віддають перевагу іншим методам, пов'язаним з управлінням якістю по виявленні вже відхилень.

Мета постійного покращення якості продукції може бути наступною:

- покращення параметрів продукції;
- підвищення стабільності якості виготовлення;
- зниження витрат.

Це пов'язано з принципами оптимізації, де в якості оптимізованого параметра може виступати якийсь один, а інші є обмеженнями.

Система менеджменту якості є частиною системи менеджменту підприємства, яка спрямована на досягнення якості, що задовольняє потреби заінтересованих сторін. Цілі у сфері якості доповнюють інші цілі підприємства, пов'язані з розвитком, фінансуванням, рентабельністю, довкіллям, охороною праці та безпекою. Різні частини системи управління підприємства можуть бути інтегровані разом із системою управління якістю в єдину систему управління, що використовує загальні елементи. Це може полегшити планування, виділення ресурсів, визначення додаткових цілей та оцінку загальної ефективності підприємства.

Підприємство має розробити, задокументувати, запровадити та підтримувати у робочому стані систему менеджменту якості, а також постійно покращувати її ефективність. Для виконання цих вимог підприємству потрібно:

- визначити процеси, необхідні для системи управління якістю, та їх застосування для всього підприємства;
- визначити послідовність і взаємодію цих процесів;
- визначити критерії та методи, необхідні для забезпечення результативності як під час здійснення, так і при керуванні цими процесами;
- забезпечити наявність ресурсів та інформації, необхідних для підтримки цих процесів та моніторингу;
- безперервно здійснювати моніторинг та аналіз цих процесів;

• вживати заходів, необхідних для досягнення запланованих результатів та постійного покращення цих процесів.

Система менеджменту якості включає у собі ряд взаємозалежних процесів. Процеси, необхідні системою управління якістю, охоплюють як життєвий цикл продукції (ті його стадії, що безпосередньо сприяють виробництву продукції чи наданню послуг), але також численні процеси менеджменту, моніторингу: менеджмент ресурсів, обмін інформацією, внутрішні аудити, аналіз керівництва та інші процеси. Входи та виходи цих процесів часто можуть відноситися як до зовнішніх, так і до внутрішніх споживачів. Моделювання мережі процесів показує, що споживачі відіграють істотну роль щодо вимог як входів процесів. Зворотний зв'язок від споживачів, що свідчить про задоволеність чи незадоволеність виходом процесу, є істотним входом для процесу постійного покращення системи менеджменту якості.

Одним з ефективних засобів забезпечення конкурентоспроможності та стійкості вітчизняних підприємств є гнучкість його виробничих систем, здатність адаптуватися до змін умов функціонування з меншими витратами і без втрат. Пошук своїх споживачів, розроблення нових видів продукції самі не можуть зберегти конкурентні переваги та стійкість підприємства, якщо якість виготовлення продукції не відповідає світовим стандартам [8].

Соціально-економічне значення підвищення якості й конкурентоспроможності продукції полягає в тому, що заходи спрямування сприяють формуванню ефективнішої системи господарювання за умов ринкових відносин. Соціально-економічна ефективність підвищення конкурентоспроможності продукції, що виготовляються підприємствами полягає передусім у тому, що високоякісна та конкурентоспроможна продукція завжди повніше й ліпше задовольняє суспільно-соціальні потреби в ній; підвищення якості продукції є специфічною формулою виявлення закону економії робочого часу; конкурентоспроможна продукція забезпечує постійну фінансову стійкість підприємства та сприяє покращенню кінцевих фінансових результатів діяльності підприємства [9].

Сучасна ринкова економіка диктує принципово нові вимоги до якості продукції, що випускається. Така тенденція пояснюється тим, що потенціал виживання підприємства, а також його стійке становище на ринку визначається рівнем конкурентоспроможності, який, в свою чергу, залежить від десятка факторів, але насамперед від рівня цін і якості продукції. У сучасному світі якість продукції висувається на перший план, залишаючи позаду себе продуктивність праці, а також економію всіх видів ресурсів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Проблема підвищення якості продукції є одним із ключових етапів розвитку аграрної сфери економіки, що формується під впливом багатьох факторів і вимагає здійснення на всіх технологічних стадіях різних операцій. Тому покращення якості продукції за своєю суттю проблема комплексна, і управління цим процесом має комплексний характер. Це сукупність заходів, методів та засобів, спрямованих на збільшення виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства, підвищення її якості економічним шляхом, що, у свою чергу, забезпечує ефективне використання матеріально-грошових ресурсів та застосування передових форм та методів організації та управління виробництвом.

Література

1. Евдокимов Ф. И. Роль маркетинговых исследований в оценке экономической безопасности предприятия. URL: <http://masters.donntu.edu.ua/> 2002
2. Орлик О. В. Аналіз факторів впливу на економічну безпеку підприємств та методи захисту від загроз і нейтралізації їх наслідків *Тренди та інновації в сучасній економіці : колективна монографія* / за ред. О. С. Іванілова. Харків : ХНУБА, 2015. С. 154–165.
3. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навч. посіб. К. : Атіка, 2005. 369 с.
4. Машевська А.А., Коломієць М.Ф. Аналіз рівня економічної безпеки на сільськогосподарських підприємствах в Україні. *Ефективна економіка*, № 1, 2022. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2022/205.pdf
5. Zhyvko Z. Determination of the budget for the creation and maintenance of a comprehensive system of economic security of the enterprise: information and analytical aspect. *Actual Problems of the Economy*. 2013. № 11(149). С. 206-214.
6. Ткаченко О. М. Конкурентоспроможність та економічна безпека кондитерських підприємств України: взаємозв'язок в умовах політичної та соціальної нестабільності країни. *Формування ринкових відносин в Україні : збірник наукових праць*. 2015. Вип. 4 (167). С. 39-42. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle>
7. Христенко Л.М., Михайліченко А.І. Зв'язок конкурентоспроможності та економічної безпеки підприємства. URL: <http://thesis.at.ua/publ/2014>
8. Конкурентна стійкість на ринок: оцінка конкурентоспроможності як чинник визначення стійкості підприємства ринку. *Легка промисловість*. 2003, № 3. С. 37.

9. Пономарьова О.С. Вплив якості продукції на конкурентоспроможність підприємства *Економіка, фінанси, право*. 2009. № 5. С. 8.

References

1. Evdokymov F. Y. Rol marketynhovykh yssledovanyi v otsenke ekonomycheskoi bezopasnosti predpriyayia. URL: <http://masters.donntu.edu.ua/2002>
2. Orlyk O. V. Analiz faktoriv vplyvu na ekonomichnu bezpeku pidpriemstv ta metody zakhystu vid zahroz i neutralizatsii yikh naslidkiv *Trendy ta innovatsii v suchasni ekonomitsi : kolektyvna monohrafiia / za red. O. S. Ivanilova*. Kharkiv : KhNUBA, 2015. S. 154–165.
3. Kamlyk M.I. *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytskoi diialnosti. Ekonomiko-pravovyi aspekt : navch. posib. K. : Atika*, 2005. 369 s.
4. Mashevska A.A., Kolomiets M.F. Analiz rivnia ekonomichnoi bezpeky na silskohospodarskykh pidpriemstvakh v Ukraini. *Efektivna ekonomika*, № 1, 2022. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2022/205.pdf
5. Zhyvko Z. Determination of the budget for the creation and maintenance of a comprehensive system of economic security of the enterprise: information and analytical aspect. *Actual Problems of the Economy*. 2013. № 11(149). S. 206-214.
6. Tkachenko O. M. Konkurentospromozhnist ta ekonomichna bezpeka kondyterskykh pidpriemstv Ukrainy: vzaiemozviazok v umovakh politychnoi ta sotsialnoi nestabilnosti krainy. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zbirnyk naukovykh prats*. 2015. Vyp. 4 (167). S. 39-42. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle>
7. Khrystenko L.M., Mykhailichenko A.I. *Zviazok konkurentospromozhnosti ta ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva*. URL: <http://thesis.at.ua/publ/2014>
8. Konkurentna stiikist na rynek: otsinka konkurentospromozhnosti yak chynnyk vyznachennia stiikosti pidpriemstva rynku. *Lehka promyslovist*. 2003, № 3. S. 37.
9. Ponomarova O.S. *Vplyv yakosti produktsii na konkurentospromozhnist pidpriemstva Ekonomika, finansy, pravo*. 2009. № 5. S. 8.